

Gorantz, itsasaldiaren gisara

Urtzi Urkizu *Berria* egunkariko kazetariari irakurritako *Etxebestetik Etxebestera* adierazpidea profitatuko dut 2005-2019 epealdian euskarazko zinemak egindako jauziaz aritzeko. Izan ere, ia hamalau urte igaro dira profesional talde presu eta eskudun batek, Telmo Esnalen eta Asier Altunaren gidaritzapean, itzeleko *Aupa Etxebeste!* aurkeztu zuenetik. Itzeleko diogu, urte luzeetako euskarazko ikus-entzunezko filmen sorkuntza-lehortearen ostean, aro berri bati hasiera eman ziolako; pentsaezina zirudien ikusle-marka (70.000 lagunetik gora!) ezarri zuelako; eta tokian tokiko eskola, kulturune, elkarte eta abarretan aste luzez proiektatu zutelako, kultur fenomeno bilakatuta. Garai hartan horren itzelekoa izango zenik ezin aurreikus zitekeen, baina, *Agur Etxebeste!* bigarren atala estreinatu den honetan, mugarri haren itzal handiaz aski ongi jabetu gara.

Ez zen etxebestetarren arrakasta izan ondorengo hamarkadako euskarazko ekoizpenen oparoaldia automatikoki eragin zuen faktorea, esan beharrik ez dago. Baina hainbat urte lehenagotik instituzioak sektorea babesteko eta laguntzeko hartzen hasiak ziren neurrien lehen emaitza argia izan zen, eta herritarren harrera beroak arreta gunea ongi detektatu zutela erakutsi zien. Segidan heldu ziren *Kutsidazu bidea*, *Ixabel!* (Fernando Bernues eta Mireia Gabilondo, 2006), *Eutsi!* (Alberto J. Gorritiberea, 2007), *Ander* (Roberto Caston, 2009), *80 egunean* (Jon Garaño eta Jose Mari Goenaga, 2010), *Urte berri on, amona!* (Telmo Esnal, 2011), *Bypass* (Aitor Mazo eta Patxo Telleria, 2012), *Loreak* (Jon Garaño eta Jose Mari Goenaga, 2014), *Amama* (Asier Altuna, 2015), *Handia* (Jon Garaño eta

Aitor Arregi, 2017), *Oreina* (Koldo Almandoz, 2018), *Dantzza* (Telmo Esnal, 2018), eta, oihartzun apalagoa izan arren, euskarazko ikus-entzunezko sorkuntzaren goraldian giltzarri izan diren dozenaka dokumental, animazio eta film labur.

Euskaldunon apaltasuna izango da, baina gure lanaren balioa aitortzeko baremoak ezartzeko orduan, atzerrian jasotako errekonozimendua erabakigarritzat dugu. Eta joera hori zuzentzea komeni bazaigu ere, aztergai dugun epealdian euskal ekoizpenek egindako jauzia apartekoa izan dela nabarmena da zentzu horretan. Jauzia modu literalean, mugak gainditu eta nazioarteko jaialdietara eta merkatuetara heldu garelako, baina baita sortzaileen ziurtasunak eta autoestimuak, neurri batean, jauzi moduko bat egin duelako ere. Film laburren alorrean, esaterako, euskal zinemagile andana ari da atzerrira begira lanean, eta Kimuak programak horien esfortzuak hauspotzen ditu.

Goraldia agerian uzten duen zantzutzat har dezakegu, halaber, euskal lurraldeak azken urteetan hartutako errodajeen zenbatekoa (nahiz eta aldagai hori ez dagoen soilik bertako ekoizpenarekin lotuta). San Sebastian-Gipuzkoa Film Commissionen arabera, 2019. urtea historikoa izan da filmatzei dagokienez: 93 proiekturen grabaketak egin dituzte, 8,8 milioi eurotik gorako zuzeneko inbertsioarekin. Eta azal-apaintan zaindutako A kategoriako Donostia Zinemaldian ere euskal ekoizpenen parte hartzeak gorantz jarraitzen du urtez urte. Aurtengo edizioan 21 filmek eta bi proiektuk osatu dute euskal uzta, eta horietako asko bertako produkzioari eskainitako Zinemira sailetik at proiektatu dituzte.

2005etik hona testuingurua goitik behera aldatu dela esan genezake, beraz. Finantzaketa-iturriak bermatzea eta ikus-entzuleak aretoetara erakartzea gaitza da oraindik, ez pentsa. Baina gizarteak (zentzurik zabalenean) beste ikuspuntu batetik hautematen du bertako profesionalen lana, eta sariak erdietsi dituzten lau film puntualengatik bada ere, euskarazko zinemagintza etxean, lagunartean, lantokian, eta baita igogailuan ere!, hizketagai bilakatzen da usu. Jarrai dezagun lanean!

Bikoiztaileak, mutu

Bikoizketarekin eta azpidatziekin lotutako aferak enegarrenez egin zuen eztanda sareetan urte hasieran. Bieuse Bikoiztaile Euskaldunen Elkarteko kideen erabakia izan zen eztabaidaren jatorria: urtarril amaieran planto egin eta Eusko Jaurlaritzaren Zinema Euskaraz programarako zein EITBrentzako bikoizteari uko egin zioten lan bolumena handitu eta baldintzak hobetu arte. Eusko Jaurlaritzaren Kultura eta Hizkuntza Politika Sailak ardura EITBri egotzi zion, horiek direlako bikoiztaileen zerbitzuak kontratatzen dituztenak, baina Bieusek laguntza galdegin zion Bingen Zupiriak gidatutako sailari.

Datuak oso esanguratsuak dira:

- 70 bat bikoiztaile profesional geratzen dira egun EAEn, eta erdiek, gutxi gorabehera, antolatu eta Bieuse elkarteak sortzea erabaki zuten duela urtebete.
- Izan ere, 2012az geroztik %37 inguru jaitsi diete soldata.
- Horrez gain, urtean bikoiztutako ordu kopurua 1.000tik 100era, gutxi gorabehera, igaro da azken hamar urteetan.
- Plantoa hasi aurretik, ordu horien %20 (gehienez) Zinema Euskaraz programari eskaintzen zioten urtean hamabi film bikoizteko, eta gainerakoa EITBrentzat egiten zuten.
- Egun, enpresa bakarra arduratzen da euskarazko bikoizketaz, Mixer, eta EITBrentzat dihardu modu eskusiboan.

Bada, hilabeteak igaro dira eta egoerak erabat blokeatuta jarraitzen du. Negoziazio-mahaia osatzeko lanek luze diraute, eta bikoiztaileen indarrak narriatzen ari dira. Abuztuan ohar bat kaleratu zuten *Playmobil: The movie* (Lino DiSalvo, 2019) filma bikoizteko arrazoiak azaltzeko: nazioarteko ekoiztetxe eta banatzaile erraldoiek gutxieneko baldintzak betetzen dituzten bikoizketa estudioekin soilik egiten dute lan, eta filma euskaraz pantailaratzeko modu bakarra haiekin egitea zen. Horrek, dena den, ez du urte hasieran hartutako konpromisoa bertan behera utzi. Horren ordez, urrian Eusko Legebiltzarrean izan ziren, EAeko bikoizketa-datuak beste

hainbat herrialdetakoekin alderatzen eta egoeraren konponbidea galdatzen. Baina elkarteko kideen hitzetan, instituzioek ez dute aurrerapausorik egiteko interesik.

Gaiak sareetan eragindako eztabaidaren antzutasuna nabarmena da, gainera. Bikoizketaren eta azpidatziaren onurak eta ekarpenak erkatzea zentzugabea da, biak ala biak funtsezkoak zaizkigulako, eta egungo euskal ekoizpenen kopuru txikiak ez diolako herritarren eskariari erantzuten. Horregatik, euskaraz bikoizten jarraitzea eta azken urteetako esfortzuak (giza baliabideak zein baliabide ekonomikoak) biderkatzea premiazkoa da, eta egindako lana bistaratu, zabaldu eta eskuragarri jarri behar dugu. Izan ere, gure pantailetan euskaraz egiten duten bakarrak marrazki bizidunak badira, eta hezur-haragizko gizon-emakumeek gaztelaniaz (eta ingelesez, frantsesez, alemanez... baina sekula ez euskaraz) egiten badute, ez dugu inoiz euskarazko bikoizketa naturala sentituko. Ez bikoizketaren kalitateagatik, ariketa hori egiteko tresnak ukatu dizkigutelako baizik.

Eta gauza bera gertatzen da azpidatziekin. Hizkuntza sormen-lanen berezko nolakotasuna da, eta zeinahi arrazoi-rengatik aldatzen bada, izaera horren zati bat galtzen da. Ulermenaren eta erosotasunaren mesedetan egindako egokitzapenak obraren osotasuna kaltetzen du, nolabait, eta bikoizketa telebista publikoan zein zinemetan normaltzea lortuko bagenu, egileen iruditerietara lasterbidea hartuko genuke. Eta hori sekulakoa da.

Ikusleen bulkada

67. Donostia Zinemaldia abiatzeko atzerako kontaktetan, iragan irailaren 14an, Euskal Herriko Zineklubaren I. Topaketa egin zuten Tabakaleran, Donostiako Kresala Zineklubaren eskutik. Zazpigarren arteari lotutako ekitaldiz gainezka egon ohi den urteko bederatzigarren hilean ez da erraza izaten agendan tartetxo bat egitea. Baina bertan bildutako

zineklubetako ordezkariak berebiziko garrantzia aitortu zioten zitari, eta elkarren berri izateko, elkarlanean aritzeko eta elkarte bat sortzen erakutsitako grinak jardunaldiaren berezitasuna eta premia agerian utzi zituen.

Bideoklubek ez bezala, plataforma digitalen erauntsiaren aurrean bizirautea lortu dute zineklubek. Asko ala gutxi diren? Zerekin alderatzen dugun. Eta emanaldien arrakasta ere zaila da neurtzen, batzuen eta besteen artean alde handiak daudelako. Baina Donostian ez ezik, Azkoitian, Bergaran, Bilbon, Errenterian, Iruñean, Leioan eta Urretxun, guk dakigula, badira, areto komertzialetatik at, asteroko ala hileroko maiztasunarekin film bat ikusteko eta haren inguruan solastatzeko batzen diren lagun taldeak. Pelikula bat ikustea esperientzia kolektiboa dela aldarrikatzen dute, eta merkatuaren joeretatik ihesi, zinema pertsonalagoa, esperimentalagoa, independenteagoa, txikiagoa, sakonagoa, gordinagoa... partekatu nahi dute alboan dituztenekin.

Jardunaldiaren helburu nagusia elkarren berri izatea eta esperientziak trukatzea bazen ere, berehala azaleratu ziren zineklubek koordinatzaileei loa kentzen dieten auziak, hala nola, publiko gaztea erakartzeko zailtasunak eta filmak eskuratzeko baliabide ekonomiko zein pertsonalen optimizazioa. Oro har, bi arrazoi nagusi erabiltzen dira gazteen jarrera azaltzeko: sarreraren salneurri garestia, batetik, eta plataforma digitalek eskainitako eduki-aniztasuna eta askatasuna, bestetik. Bada, zineklubek bi argudio horiek guztiz indargabetzen dituzte: areto komertzialen prezio erdian ematen dituzte filmak (merkeago ez bada), eta pelikulok *mainstream* edo joera nagusitik aldentzen dira, gustu bereziagoei erantzunez. Eta, hala ere, ezin haiengana heldu! Ostera, filmen kopiak erraz eta prezio onean lortzeko bide bakarra banatzaileekin harreman egonkor eta zintzoak lantzea dela ondorioztatu zuten topaketan, eta Kataluniako ereduari jarraiki, elkarte gisa egituratzeak prezioak eta baldintzak hobetzen lagunduko ziela. Norabidea finkatuta, arraunean egitea falta zaie orain.

Eta kontuan izan behar dugu zinemak, dantzak, antzerkiak, bertsolaritzak, musikak eta kultur adierazpide orok publikoarekin harremanetan jartzen denean egikaritzen duela sorburuan duen xedea, hau da, mezu bat, ideia bat, irudi bat, doinu bat... konpartitzea eta zabaltzea; eta, horrenbestez, hartzaileen harrerak, erantzunak zein ostean egindako komunikazioak berebiziko garrantzia dutela konexio hori akaberaraino eramateko orduan. Anekdotikoa irudituko zaio bati baino gehiagori, baina urri amaieran Donostian egin ohi den Fantasiatzko eta Beldurrezko Zinemaren Asteak jaialdiaren publiko fidela omendu nahi izan du aurtengo edizioaren kartelean, eta pantailatik besaulkien patiora egindako argazkia erabili dute horretarako. «Gure jaialdia berezi egiten duena publikoa da», esan zigun harro Josemi Beltran festibalaren zuzendariak. Zuen jaialdia bakarrik ez, Josemi, zinemagintza bere osotasunean baizik. 🍷